

UNA MIRADA AL TERRITORI. LES «ILLES» DEL BAIX VINALOPÓ

Jerónimo BUADES BLASCO

Resum: Els espais naturals protegits de la comarca del Baix Vinalopó participen d'una problemàtica: la fragmentació dels seus hàbitats naturals i la incomunicació amb hàbitats naturals del seu entorn més pròxim. Es tracta d'una realitat derivada de les competències d'ús del sòl de terra i de les actuacions d'ordenació territorial dutes a terme en el nostre territori. Mitjançant la creació de corredors ecològics es pretén reduir aquesta segmentació, a més de plantejar una interconnexió entre els diferents espais naturals protegits amb l'objectiu de revaloritzar més si hi cap la importància que tenen.

Paraules clau: espais naturals protegits, fragmentació d'hàbitats, corredors ecològics, ecoturisme, Baix Vinalopó

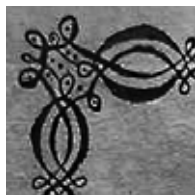
Title: A look at the territory. The «islands» of the Baix Vinalopó.

Abstract: Protected natural areas in the county of Baix Vinalopó part of a problem, fragmentation of natural habitats and lack of communication between them and their immediate environment. It is a fact derived from the powers of land use and zoning actions undertaken in our territory. By creating ecological corridors are intended to reduce this segmentation, besides raising an interconnection between the different protected natural areas in order to revalue more so the importance of them.

Keys Word: protected natural areas, habitat fragmentation, ecological corridors, ecotourism, Baix Vinalopó.

1. INTRODUCCIÓ

El mapa és ja un tema d'investigació. Per això té una excepcional importància científica des de la seua iniciació. En particular, actualment passa a ocupar el primer plànol de les discussions científiques del seu contingut, els seus mètodes de representació i propòsits (ECKERT 1961: 1). Una mirada al territori és el resultat d'un procés reflexiu fonamentat en una observació sobre un element abstracte. Un mapa, el qual no deixa de ser un element d'important rigor científic. No hem d'oblidar la percepció humana, tan diversa, com entitats humanes desenvolupen el seu procés vital al territori que habiten.

Una percepció humana que entenc com literalment defineixen els diccionaris, la sensació interior que resulta d'una impressió material feta en els nostres sentits.

La percepció sobre un paisatge és subjectiva, és un fet que no es pot excusar. D'igual manera, és una construcció humana, on les interrelacions entre els elements que l'integren han configurat una realitat present. Realitat que és dinàmica, conseqüència directa de l'activitat que els agents del medi hi desenvolupen a diferents escales temporals. En aquest sentit, l'estadi temporal d'un determinat territori és derivat d'un previ procés evolutiu dels agents del medi, les sinèrgies del qual deriven en l'arquetip psicològic que l'ésser humà ha construït a partir de la societat que l'integra; en conseqüència, defenem el paisatge com una construcció mental el suport del qual és entès com un procés d'intercanvi d'energies, representades per les forces intrínseques i extrínseques que regeixen la seua funcionalitat.

En el si d'aquesta dissertació, abordem una reflexió sobre la fragmentació d'hàbitats; per això apostem en el títol per «Les «illes» del Baix Vinalopó». A la vista del lector, la capçalera pot resultar una provocació, elaborada amb pretensió sensacionalista, o fins i tot, una ambigüitat utilitzar el terme *illa* per a un territori continental com és la comarca del Baix Vinalopó. Al cap i a la fi es pot arribar a concloure que es pretén cridar l'atenció amb el títol d'aquest article. Objectivament, s'hi reconeix una certa intencionalitat, ja que és estrictament necessari detenir-nos, mirar enrere i avaluar en tots els sentits i àmbits de la societat, abans d'iniciar una etapa socioeconòmica de cara al futur d'aquest territori dinàmic i, en particular, davant del futur d'aquests «illes», els espais naturals protegits de la nostra comarca, que participen d'un aïllament derivat de les competències d'usos del sòl traçades per les polítiques d'ordenació territorial de les diferents administracions que gestionen el territori, i que, en conseqüència, regeixen la mobilitat de la societat urbana que domina el territori.

2. SOBRE ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS DEL BAIX VINALOPÓ

La relació d'espais naturals protegits (d'ara endavant ENP) és relativament recent. Els decrets 187/1988 i 190/1988, de 12 de desembre, del Consell de la Generalitat Valenciana, declararen paratges naturals de la Comunitat Valenciana l'embassament o llacuna del Fondo i les Salines de Santa Pola, a l'empara de les normes bàsiques contingudes en la Llei 5/1988, de 24 de juny, per la qual es regulen els paratges naturals de la Comunitat Valenciana. Naixien d'aquesta manera els primers ENP de la nostra comarca.

Els dos espais, de característiques «naturals» tan dispars, són sens dubte els enclavaments de major rellevància en l'aspecte «proteccionista-conservacionista» del Baix Vinalopó. En l'article 1.2.

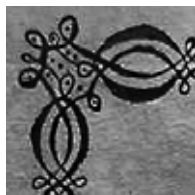
dels dos decrets es justifica la declaració basant-se en l'interés ecològic i paisatgístic d'aquests, així com en el fet que el seu règim jurídic està orientat a protegir la integritat dels seus ecosistemes naturals, de manera que permet el manteniment de les activitats econòmiques tradicionals de manera ordenada i compatible amb la conservació del medi ambient. Aquest fet estableix unes bases de cara a l'ús i gestió d'aquests espais i dels territoris limítrofs, ja que no hem d'oblidar que la declaració d'un ENP, en qualsevol de les seues figures de protecció i àmbits territorials d'aplicació, implica el traçat d'uns límits derivats d'uns complexos tràmits administratius que finalment determinen una superfície protegida.

El límit s'entén com una línia real o imaginària que separa dos terrenys, dos territoris: és real o imaginari segons com s'establisca, i òbviament, per qui siga percebut. Delimitar és ben diferent de limitar, és a dir, determinar o fixar amb precisió els límits d'alguna cosa és diferent de fixar l'extensió que poden tenir l'autoritat o els drets i facultats d'algú. No obstant això, els dos termes, com a accions pròpiament dites, marquen unes «regles» que es tradueixen a la realitat –si em permeteu l'expressió–, en un «ací es pot o no es pot?», perquè l'ésser humà, en el seu afany per conquerir-ho tot, no entén de fronteres, de límits, i en el segle XXI i amb la capacitat tecnològica amb què compta, poques barreres naturals terrestres són infranquejables. I davant d'aquest volum de transformació del medi, cal plantejar-se certes actuacions sobre aquest; és a dir, ¿quines actuacions es deuen o es poden dur a terme a un costat i a l'altre de la línia, en aquests espais estructurats mitjançant els plans d'ordenació dels recursos naturals (PORN) i plans rectors d'ús i gestió (PRUG), al si dels parcs naturals de la Comunitat Valenciana? Fem un procés reflexiu forjat en la retrospectiva i amb clara vocació futurista i totalment allunyada de la ciència-ficció. Perquè qualsevol «model d'intervenció ha de ser coherent amb les potencialitats dels recursos naturals i basat en principis del desenvolupament sostenible, en les seues dimensions ecològica, social, econòmica i cultural, des de la necessària revaloració de l'espai» (VERA 2005: 9).

La Llei 11/1994, de 27 de desembre, de la Generalitat Valenciana, d'espais naturals protegits de la Comunitat Valenciana, esmenta en l'article primer que la Llei té com a objecte establir el règim aplicable als ENP del seu territori administratiu i, així mateix, que constitueixen ENP a l'efecte d'aquesta Llei les àrees o fites geogràfiques que continguen elements o sistemes naturals de particular valor, interés o singularitat, tant deguts a l'acció i evolució de la naturalesa, com derivats de l'activitat humana, que es consideren mereixedors d'una protecció especial.

Qualifiquem l'esmentada llei com una necessitat de primer ordre. Justificada per la «notable diversitat d'ambients que configuren un patrimoni natural i ric» com a conseqüència de la nostra situació geogràfica, «encreuament entre sectors biogeogràfics diversos» i,

òbviament, «resultat de la història humana, ja que, com en la resta de la conca mediterrània, el medi que solem denominar natural és en realitat el resultat històric de la interacció secular entre ecosistemes naturals i activitat socioeconòmica tradicional». Per això, «la complexitat i increment dels processos i riscos que afecten el patrimoni natural» va suscitar l'esmentada actuació basant-se en «la compatibilitat, manteniment i exercici de l'activitat socioeconòmica, amb criteris d'ús sostenible dels recursos naturals i cerca de models innovadors d'ecodesenvolupament». Fem al·lusió a un ús sostenible l'any 1994.

Va ser l'any 2002 quan es va celebrar la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible, a Johannesburg, any en què la societat començaria a conèixer el desenvolupament sostenible, el medi ambient, la lluita contra el discutit canvi climàtic... En aquest sentit, necessàriament transcriu les següents línies del preàmbul de la Llei 42/2007, de 13 de desembre, del patrimoni natural i de la biodiversitat, com a esbós que representa un escenari actual en la nostra comarca:

En la societat actual s'ha incrementat sensiblement la preocupació pels problemes relatius a la conservació del nostre patrimoni natural i de la nostra biodiversitat. La globalització dels problemes ambientals i la creixent percepció dels efectes del canvi climàtic; el progressiu esgotament d'alguns recursos naturals; la desaparició, de vegades irreversible, de gran quantitat d'espècies de la flora i la fauna silvestres, i la degradació d'espais naturals d'interès, s'han convertit en motiu de seriosa preocupació per als ciutadans que reivindiquen el seu dret a un medi ambient de qualitat que n'assegure la salut i el benestar. Aquesta reivindicació concorda amb allò que estableix la nostra Constitució, que, en l'article 45, reconeix que tots tenen el dret a gaudir d'un medi ambient adequat per al desenvolupament de la persona, així com el deure de conservar-lo, i exigeix als poders públics que vetlen per la utilització racional de tots els recursos naturals, a fi de protegir i millorar la qualitat de vida i defensar i restaurar el medi ambient, recolzant-se per a això en la indispensable solidaritat col·lectiva.

2.1. «71 espais» en els quals detenir-nos

Els espais naturals participen d'una sèrie de recursos de diferent índole, naturals o biològics, culturals, etnogràfics, etc., que són els que determinen la inclusió d'aquests en el catàleg d'ENP; en el cas que ens ocupa, en el de la Generalitat Valenciana. Es tracta de territoris subjectes a actuacions desenvolupades per les comunitats humanes que els habiten i, en conseqüència, en el cas de ser declarats parc natural, paratge natural municipal, microreserva, etc., la Generalitat Valenciana i les entitats locals com a gestors, i el visitant com a «turista», han de desenvolupar la seua activitat sota una sèrie de criteris sostenibles amb el manteniment de l'equilibri ecològic de l'ecosistema.

La Llei 11/1994, d'espais naturals protegits de la Generalitat Valenciana, arreplega la relació de figures de protecció aplicables en el

territori valencià i, per tant, a la comarca del Baix Vinalopó. Es tracta de set figures de protecció (parcs naturals, paratges naturals, paratges naturals municipals, reserves naturals, llocs d'interès i paisatges protegits); tres «subfigures» (zones humides; coves, avencs i cavitats subterrànies, i vies pecuàries) i, finalment, el catàleg de microreserves de flora.

Al Baix Vinalopó, fins a la data, trobem diferents espais que han sigut inclosos com ENP en alguna de les categories que anteriorment apareixen esmentades, (vegeu fig. 1 i fig. 2). Amb això, es pretén mostrar la importància i la rellevància mediambiental, cultural i social del nostre entorn. No entrarem en l'anàlisi detallada de cadascun d'aquests; únicament en mostrarem una relació succinta i la seua localització a través de les figures 4, 5 i 6.

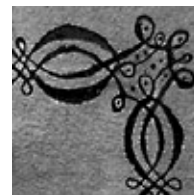

Figura de protecció	Denominació	Municipi/s	Hectàrees
Parc natural	El Fondo	Elx/Crevillent	2387 ha
Parc natural	Salines de Santa Pola	Santa Pola/Elx	2470 ha
Paratge natural municipal	El Clot de Galvany	Elx	366,31 ha
Zona humida	Parc Natural del Fondo	Elx/Crevillent	2357,21 ha
Zona humida	Parc Natural de les Salines de Santa Pola	Santa Pola/Elx	2491,98 ha
Zona humida	Saladar d'Aigua Amarga	Elx/Alacant	208,04 ha
Zona humida	Els Carrissars d'Elx	Elx/San Fulgenci	1331,08 ha
Zona humida	Els Bassars - Clot de Galvany	Elx/Santa Pola	180 ha
Zona humida	Desembocadura i front litoral del Segura	Elx/Guardamar/Sant Fulgenci	886,36 ha
Zona humida	Embassament d'Elx	Elx/Asp	84,38 ha
Microreserva	Barranc de l'Esgolador de Crist	Santa Pola	1,47 ha
Microreserva	El Fondo - El Derramador	Crevillent	1,02 ha
Microreserva	El Fondo - Llacuna sud	Elx	19,88 ha
Microreserva	Dunes del Pinet	Santa Pola	0,45 ha
Microreserva	Cim de Crevillent	Crevillent	12,32 ha
Microreserva	Coll de Sant Juri	Crevillent	1,08 ha
Microreserva	El Fondo - Els Racons	Crevillent	
Microreserva	Barranc del Boig	Crevillent	19,99 ha
Microreserva	Salines del Pinet	Santa Pola	4,11 ha
Microreserva	Dunes de la Marina	Elx	19,93 ha

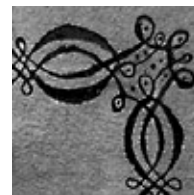
Figura 1. Relació d'espais protegits a la comarca del Baix Vinalopó. Llei 11/1994, de 27 del desembre de la Generalitat Valenciana, d'espais naturals protegits de la Comunitat Valenciana (font: <http://www.cma.gva.es/web/>).

Denominació	Municipi	Longitud (m)
Vereda de Dolors	Santa Pola	13.300
Assagador de Crevillent a Santa Pola	Santa Pola	5.000
Assagador de Ballesters o del camí vell de Santa Pola a Alacant	Santa Pola	6.600
Assagador de Montfort a Santa Pola o Camí dels Cabrers	Santa Pola	4.100
Assagador del Castell	Santa Pola	3.500
Assagador de la Canyada	Santa Pola	1.400
Assagador dels Bassars	Santa Pola	1.550
Assagador de la Torre de Pep	Santa Pola	2.200
Assagador del camí del Far	Santa Pola	1.400
Assagador de les Xurres	Santa Pola	1.000
Canyada d'Oriola a Alacant	Elx	19.000
Vereda del Cid	Elx	8.400
Vereda de Dolors	Elx	38.500
Vereda de les Cendres	Elx	13.300
Vereda de Guardamar	Elx	3.900
Vereda del Fondo a Elx	Elx	7.000
Assagador de Crevillent a Santa Pola	Elx	17.800
Assagador dels Marxants	Elx	5.000
Assagador de Matola a Santa Teresa	Elx	7.400
Assagador de la Mançanilla	Elx	9.300
Assagador de Sant Fulgenci	Elx	3.200
Assagador de Sant Vicent o de Boluda	Elx	12.600
Assagador d'Elx a la Baia	Elx	8.000
Assagador de Montfort a Santa Pola	Elx	17.700
Assagador del camí Vell de Crevillent	Elx	5.000
Assagador de Caraiala o dels Mollons de Bru	Elx	14.400
Assagador del puntal del Buho a les Penyes	Elx	7.600
Assagador del puntal del Buho al Tabaià	Elx	5.600
Assagador del Rebolledo	Elx	6.400
Assagador del Molí Nou	Elx	5.000
Assagador del Fondo al Tabaià	Elx	1.700
Assagador dels Ballesters	Elx	9.500
Assagador del barranc de Barbàsena	Elx	3.400
Cordell del Boch	Crevillent	12.000
Vereda del Fondó de les Neus	Crevillent	8.500
Vereda de la Càrrega	Crevillent	6.000
Vereda d'Oriola	Crevillent	6.000
Vereda de les Cendres	Crevillent	6.000
Assagador de Santa Pola	Crevillent	4.000
Assagador de la Mangranera	Crevillent	8.000
Assagador del Marxant	Crevillent	8.000
Assagador del camí de Catral	Crevillent	2.500
Assagador de la Població	Crevillent	800

Figura 2. Relació de vies pecuàries a la comarca del Baix Vinalopó (font: Ministeri d'Agricultura, Direcció General de Ramaderia, Serveis de Vies Pecuàries).

La rellevància a què apuntàvem abans està reforçada per la proposta elevada per l'administració estatal a la Unió Europea, en el si de la Xarxa Natural 2000, en compliment de la Directiva Hàbitats. En aquest sentit, sota les figures de ZEPA (Zona d'Especial Protecció per a les Aus) o LIC (Lloc d'Interés Comunitari), es proposaren els següents espais (vegeu fig. 3) perquè foren declarats com a ZEC (Zona Especial de Conservació), és a dir, espais protegits que passarien a formar part de la Xarxa Natura 2000.

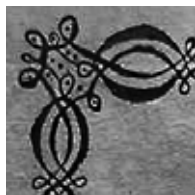

Proposta Xarxa Natura 2000	Denominació	Municipi/s	Hectàrees
LIC	El Fondo d'Elx-Crevillent	Elx / Crevillent	2.375 ha
LIC	Salines de Santa Pola	Santa Pola / Elx	2.504 ha
LIC	Serra de Crevillent	Crevillent / Albaterra / el Fondó de les Neus / el Fondó dels Frares i Asp	5.083 ha
LIC	Illa de Tabarca	Alacant / Elx / Santa Pola (front litoral dels tres municipis)	14.557 ha (269 continental i 14288 marina)
LIC	Dunes de Guardamar	Elx / Sant Fulgenci i Guardamar	726 ha
ZEPA	El Fondo	Elx / Crevillent	2.392,18 ha
ZEPA	Salines de Santa Pola	Santa Pola / Elx	2.512,03 ha
ZEPA	Clot de Galvany	Elx / Santa Pola	271,88 ha

Figura 3. Relació d'espais proposats a la Comarca del Baix Vinalopó per a la constitució de la Xarxa Natura 2000. En compliment del que disposa la directiva 92/43/CEE, del Consell, de 21 del maig, relativa a la conservació d'hàbitats naturals i de flora i fauna silvestres (font: <http://www.cma.gva.es/web/>).

En conjunt, fem referència a un total de «71 espais d'interés». Certament, la realitat és una altra: hi ha espais que tenen diverses figures de protecció; per exemple, les salines de Santa Pola, declarades Parc Natural, ZEPA, i LIC. A més de contenir dins del seu perímetre de protecció dues microreserves de flora són travessades per algun tram per les vies pecuàries de la vereda de Dolors i l'assagador de Crevillent a Santa Pola.

Aquest fet és freqüent en altres ENP i pot donar lloc a confusions a l'hora d'entendre els límits de protecció i, per tant, la superfície

protegida, ja que els límits de les diferents figures de protecció no són exactament els mateixos segons la informació consultada, una realitat esmentada en la Llei 11/1994, en l'article 3.2.: «Dins de l'àmbit d'un espai natural protegit podran haver-hi altres espais protegits de diferent categoria». En aquest sentit, a escala regional no hi ha cap dubte sobre els límits pròpiament dits; no obstant això, els límits de les ZEPA o LIC per a un mateix espai declarat com a Parc Natural no són coincidents; per això, cal plantejar-se diverses qüestions, és un problema d'escala de representació?, els límits responen a la titularitat de terrenys? S'apuntava anteriorment la complexitat d'aquesta tasca.

A manera de conclusió, els mapes que s'adjunten mostren un conjunt d'espais individualitzats, fonamentalment tres, la Serra de Crevillent-Embassament d'Elx; el Fondo-Salines de Santa Pola i el Clot de Galvany-Aigua Amarga. Per això, es pretén justificar, a aquesta escala de representació, la fragmentació del territori protegit i, en conseqüència, la denominació d'aquests espais com les *illes del Baix Vinalopó*. Es tracta, al cap i a la fi, en l'actualitat, de tres compartiments estancs òbviament «aïllats físicament», «assetjats per les activitats humanes que es desenvolupen en els seus entorns» i en conseqüència, incomunicats.

La cartografia històrica ens permet reconstruir paisatges, aprofundir en la compartimentació física d'un territori i, sobretot, determinar els límits «fidedignes» d'un determinat territori. En aquest sentit, s'ha de tenir en consideració que «la mateixa configuració del paisatge i la naturalesa dels canvis ocasionats en el seu esdevenir històric tenen una relació directa amb les formes jurídiques d'aprofitament del sòl». De la mateixa manera que

els processos d'apropiació i expropiació, que poden considerar-se com a processos generadors d'intenses transformacions paisatgístiques. La propietat de la terra, per tant, incideix de manera directa en el tipus d'explotació econòmica del territori i en la intensitat d'aquesta. (GIMÉNEZ 2008: 45)

Per això, davant de la iniciativa de promulgar una connexió d'ENP en el si de la nostra comarca, es creu necessari realitzar l'aproximació feta fins al moment, així com reflexionar sobre la fragmentació existent entre aquests, fragmentació que augmenta a mesura que ampliem la nostra escala d'observació.

2.2. La fragmentació del territori protegit

Per a donar resposta a l'existència d'una fragmentació del territori protegit, podem plantejar l'etern debat entre forces de la naturalesa vs. força humana. En la segona meitat del segle XIX i principis del XX, es

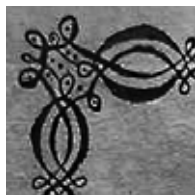
van desenvolupar les idees del determinisme geogràfic, impulsat pel geògraf alemany Friedrich Ratzel: «els éssers humans han d'adaptar-se a les condicions imposades pel medi». Doctrina «radical» en el món anglosaxó que va desenvolupar Ellen Churchill Semple en la seua obra *Influences of Geographic Environment on the Basis of Ratzel's System of Anthro-geography*. Aquest debat no centra el tema primordial d'aquest treball. No obstant això, creiem necessari apuntar la sinonímia entre vocables tan semblants com ara *limitar*, *delimitar* o *determinar*, però amb diferents afeccions i connotacions, ja que, en conseqüència, es tracta d'accions que configuren la realitat d'un territori.

La compartimentació estructural del relleu de la nostra comarca està definida per un conjunt d'elements destacats del relleu (serres i turons) i, àrees deprimides subsidents d'origen quaternari (fondos). En suma, les serres de Crevillent, Tabaial, Colmenars, Santa Pola i el Molar, a més dels turons de l'Altet i el Carabassi; les àrees deprimides de l'Albufera d'Elx, els Bassars-Clot de Galvany, el Fondo de la Senieta, Aigua Amarga i la desembocadura del riu Segura. Es tracta del

conjunt de les terres localitzades a la gran depressió tectònica –continuació de la coneguda Depressió Prelitoral Murciana– disposada d'OSO a ENE. Aquesta fossa està emmarcada per dos conjunts alçats constituïts, principalment, per materials neògens. A terres alacantines, aquesta depressió està, alhora, dividida en dos pels enèrgics i turgents *horsts* de les serres de Callosa i Oriola; mentre que, a l'extrem oriental, són elements més modestos com el Molar, la Serra de Santa Pola, les elevacions de Bassars i l'Altet les que determinen un contacte divers, i alhora complex, amb la mar. (MARCO 2005: 39)

Espais singulars que alberguen hàbitats «naturals», espècies de flora i fauna catalogades com a prioritàries per la Directiva 92/43/CEE del Consell, de 21 de maig de 1992 (*Directiva Hàbitats*). Enclavaments que, segons el seu patrimoni, han sigut objecte de declaració com a espais naturals protegits, catalogats com a zones humides o proposats com a llocs d'interès comunitari. La majoria d'aquests, sobretot les àrees deprimides catalogades com a zones humides, participen d'una connexió física. No obstant això, la propietat de la terra –en sentit literal– i les polítiques d'ordenació territorial han configurat un territori que no és fàcil d'articular per les diferents administracions públiques amb competències sobre els esmentats espais. Espais naturals?, parlem de paisatges humanitzats. En l'actualitat, s'entén que qualsevol modificació de l'estructura i composició del paisatge dóna lloc a una llarga sèrie de repercussions ambientals i territorials, que afecten el funcionament i l'extensió dels ecosistemes, la composició de les comunitats biològiques i la dinàmica de les poblacions (GURRUTXAGA-LOZANO 2008).

Els paisatges humanitzats del Baix Vinalopó, entesos com a agrosistemes, participen d'aquesta característica. En aquest sentit, són «els processos de reducció i fragmentació d'aquestes unitats, conformades per hàbitats naturals o seminaturals, per paisatges poc alterats o d'intervenció intermèdia, com una de les causes fonamentals de pèrdua de biodiversitat» (GURRUTXAGA-LOZANO 2008: 172). Així mateix, podem apuntar a la reducció de l'espai vital d'aquests ecosistemes i, en conseqüència, a un aïllament d'uns territoris sobre altres.

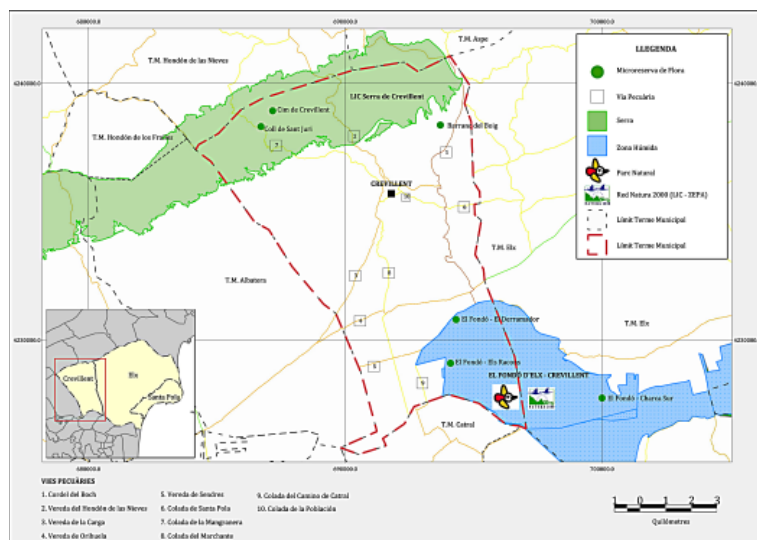

Figura 4. Espais naturals protegits a Crevillent.

Per això, des de diferents comunitats científiques s'aposta per dirigir accions encaminades a la connectivitat ecològica mitjançant la configuració i traçat de corredors ecològics, entesos com «àmbits territorials amb la funció primordial de connectar dos o més sectors amb característiques ambientals semblants, de manera que resulte transitable i servisca com a conducte als desplaçaments de la biota» (GURRUTXAGA-LOZANO 2008: 172). Projectes que contribuïrien a defensar els objectes que promulguen els diferents marcs normatius en matèria de protecció d'hàbitats «naturals». No obstant això, hi ha riscos, no tot són efectes positius. Riscos derivats de la profunda humanització de què participen certs espais com a conseqüència de la seua evolució històrica; realitat que és innegable en espais com el Fondo d'Elx-Crevillent, les Salines de Santa Pola, el Clot de Galvany, etc.

En aquest punt, hem de plantejar-nos una qüestió primordial: quina importància tenen per a nosaltres aquests paisatges humanitzats? La permanència del paisatge ha d'anar associada a la capacitat de gestió, és a dir, a l'activitat que exerceixen o poden desenvolupar els gestors

quotidians: des de les salines i l'agricultura a la promoció residencial i al traçat d'infraestructures. Tampoc s'ha d'oblidar com a vessant essencial del mateix tema la dinàmica del paisatge, que implica evolució i no un sentit estàtic: els paisatges es configuren i modelen. No som només dipositaris, sinó usuaris i gestors. La qüestió és saber com actuem racionalment, ja que hi ha un deure de conservar i gestionar un patrimoni i també un dret a intervenir-hi; però dins d'una congruència amb el nostre entorn (VERA 2005: 16).

Per tant, parlar de límits administratius en relació amb aquests espais protegits, a l'hora de desenvolupar projectes encaminats a la conservació i protecció d'aquests hàbitats no té sentit, perquè la seua biota respon òbviament a les condicions topoecològiques del medi. La salvaguarda és responsabilitat de qui habita el territori i, de manera explícita, de qui posseeix les competències per a gestionar i ordenar un determinat territori. No té cap sentit traçar actuacions amb objectius totalment oposats en el perímetre de certs espais naturals protegits. Ha d'haver-hi una cohesió en la presa de decisions en matèria mediambiental, urbanística i sobretot de cara al turisme.

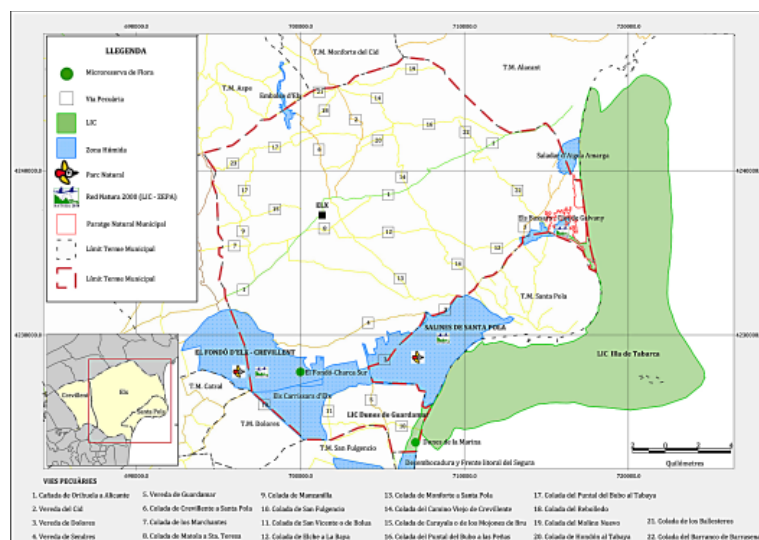
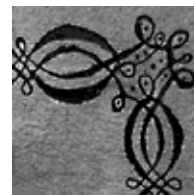

Figura 5. Espais naturals protegits a Elx.

3. UN PRODUCTE TURÍSTIC. NOVES OPORTUNITATS

És innegable que després de la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible tota activitat econòmica, inclosa el turisme, ha de desenvolupar-se sota uns principis de sostenibilitat. És necessari detenir-nos en aquest punt. El VII Congrés Nacional del Medi Ambient, celebrat el 2004 i amb el desenvolupament sostenible com a

temàtica central, abordà comunicacions centrades en el turisme i ENP. Aquest fet mostra una realitat, és a dir, el desenvolupament d'una nova activitat sobre uns espais que fins la data no estaven massificats per la societat: ¿turisme rural, ecoturisme, turisme de naturalesa? És cert que és una nova font d'ingressos; no menys cert resulta que hi haurà una sèrie d'efectes negatius de caràcter ambiental, de la mateixa manera que una independència excessiva del turisme pot tornar l'economia local vulnerable a factors macroeconòmics externs i impredecibles. Òbviament, són qüestions sobre les quals hem de reflexionar.

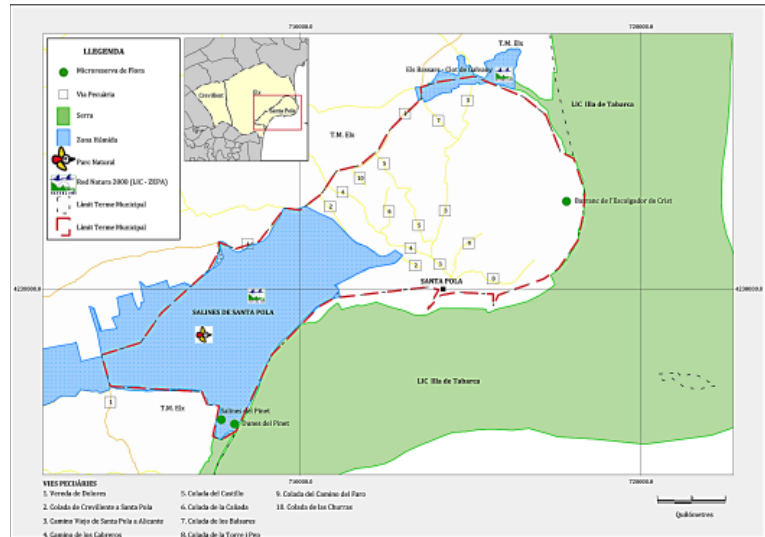

Figura 6. Espais naturals protegits a Santa Pola.

En aquest sentit, centrem-nos en els beneficis que reporta el turisme en els ENP, ja que actuacions contràries serien catalogades com a efectes negatius. Els beneficis, són:

- Augment de les oportunitats econòmiques (creació d'empreses, llocs de treball, més ingressos, noves tècniques).
- Protecció del patrimoni natural i cultural (protecció de la biodiversitat i processos ecològics, transmissió de valors, suport a la investigació, millora d'instal·lacions...).
- Millora de la qualitat de vida (promoció de valors estètics i espirituals, creació d'entorns atractius, enteniment intercultural, valoració d'allò autòcton...) (CRESPO DE NOGUEIRA 2005: 2).

Per això, l'activitat turística, recreativa, d'oci, etc., en els ENP i els seus voltants ha de concebre's com un instrument per a la conservació i, fonamentalment, per aquells agents que hi tenen competències, el sector professional, el polític i les persones que gaudeixen d'aquests

entorns «naturals». Activitat que ha de ser desenvolupada sota uns principis de sostenibilitat recollits en la Carta Europea per al Turisme Sostenible.

Coneixem al Baix Vinalopó la importància a escala internacional dels nostres ENP, els parcs naturals del Fondo, les Salines de Santa Pola, etc. Esmentàvem l'existència d'una connexió física entre els dos espais; no obstant això, féiem al·lusió a un aïllament derivat de la propietat de la terra, així com de l'existència d'altres usos (traçat d'infraestructures) que desarticulen el territori. De la mateixa manera, apuntàvem tres espais inconnexos: serra de Crevillent-Embassament d'Elx, el Fondo-Salines de Santa Pola i el Clot de Galvany-Aigua Amarga. Ara és quan hem de centrar la mirada en els mapes i en el conjunt d'espais naturals, protegits i no protegits que dominen la nostra comarca: és possible una connexió entre si?

Ampliem la nostra escala d'anàlisi. Per a això, és necessari «unificar espais». D'una banda, serra de Crevillent-Embassament d'Elx i de l'altra, el Fondo-Salines de Santa Pola-Clot de Galvany-Aigua Amarga, en conjunt, zones humides i serres interiors. Així doncs, des d'una aproximació molt global i no exempta de simplificació, l'interior s'assimila a medi rural, escassa urbanització –excepte una sèrie de corredors urbans-industrials–, mentre que el litoral és sinònim d'alt grau d'urbanització, industrialització, terciarització i dinamisme socioeconòmic (VERA 2005: 12).

Davant d'aquesta situació, hi ha una sèrie de superfícies catalogades com a vies pecuàries, zones humides (Fondo de la Senieta, els Carrissars d'Elx, dunes de Guardamar i desembocadura i front litoral del Segura), així com territoris qualificats com a sòl no urbanitzable en el corresponent planejament municipal (serra de Santa Pola, el Molar, serres del Carabassí i serra de Colmenars), que en el primer dels casos, el de les zones humides, actuarien de corredors ecològics, de la mateixa manera que ho fan els contraforts més orientals de la serra de Crevillent, les serres de Ferriol i Buho, per al conjunt de serres interiors del Baix Vinalopó, és a dir, l'entorn dels embassaments de Crevillent i Elx.

En conseqüència, ens trobem davant de dos macroespais privilegiats susceptibles de ser articulats internament, i potencialment de ser interconnectats mitjançant mecanismes que compatibilitzen la protecció mediambiental i les necessitats de la societat, tot això, com una nova oportunitat per al desenvolupament socioeconòmic de la comarca, mitjançant l'ordenació, planificació i gestió sostenible del territori, ja que ens trobem en un espai necessitat de reflexions, anàlisis i propostes integrades.

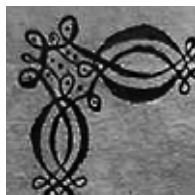

Figura 7. Serra de Colmenars-Saladar d'Aigua Amarga (Elx).

Figura 8. Els Bassars-Clot de Galvany (Elx-Santa Pola).

4. CONCLUSIONS

És una realitat innegable que els espais naturals compleixen funcions diferents, com són les de caràcter recreatiu i les mediambientals, que afecten el benestar de les persones. Per tant, són actius ambientals que la societat desitja conservar, ja que proporcionen utilitat no sols als habitants de la societat rural on estan immersos sinó també als habitants del medi urbà que els utilitzen principalment amb finalitat recreativa (DEL SAZ 1998: 355).

Figura 9. El Fondo (Elx-Crevillent).

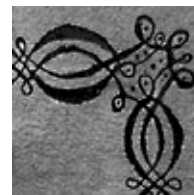

Figura 10. Salines de Santa Pola (Santa Pola-Elx).

Certament, parlem d'actius econòmics, ja que la declaració d'un espai protegit implica uns costos i uns beneficis. Des d'un punt de vista econòmic, els primers són més fàcils d'entendre que els segons. Actius representats per espais la gènesi dels quals és resultat de la interacció de les forces intrínseques i extrínseques que regeixen la seua funcionalitat i que, en conseqüència, han configurat un patrimoni natural de rellevància a escala internacional; de les activitats tradicionals desenvolupades en aquests, és a dir, l'aprofitament de la terra en consonància amb el

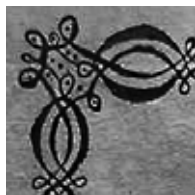

Figura 11. Desembocadura del Segura-Serra del Molar (Elx).

Figura 12. Serra i Embassament de Crevillent (Crevillent).

manteniment de les funcions ecològiques d'aquests espais, així com resultants de les diferents actuacions en matèria d'ordenació territorial desenvolupades per les diferents administracions públiques i privades.

Aquests detonants han configurat una realitat on predomina, en major o menor mesura, la desarticulació espacial dels esmentats espais. Fet que es pretén reduir, en la mesura que siga possible, mitjançant la creació de corredors ecològics representats per l'extensa xarxa de vies

Figura 13. Embassament d'Elx (Elx).

Figura 14. Serra de Santa Pola (Santa Pola).

pecuàries i enclavaments naturals (serres i zones humides) classificades com a sòl no urbanitzable en els municipis d'Elx, Crevillent i Santa Pola. En aquest sentit, com a estratègia de futur caldrà conscienciar-se seriosament sobre els límits en l'ocupació i transformació de més quantitat de sòl i pensar en la revaloració del medi ambient i del paisatge com els fonaments d'una nova forma d'interpretar l'espai del turisme (VERA 2005: 15).

BIBLIOGRAFIA

- CRESPO DE NOGUEIRA, Eduardo (2005), «Turismo y Espacios Naturales Protegidos. Tendencias tras el Congreso Mundial de Parques», en *VII Congreso Nacional de Medio Ambiente*, Fundación Conama, Madrid, p. 1-4.
- DEL SAZ SALAZAR, Salvador (1998), «Valoración contingente y protección de espacios naturales», *Revista Valenciana d'Estudis Autònòmics*, 23, p. 355-372.
- ECKERT-GREIFENDORFF, Max (1961), *Cartografía*, Colecciones UTEHA, Mèxic.
- GIMÉNEZ FONT, Pablo (2008), *Las transformaciones del paisaje valenciano en el siglo XVIII. Una perspectiva geográfica*, Institució Alfons el Magnànim, València.
- GURRUTXAGA SAN VICENTE, Mikel - LOZANO VALENCIA, Pedro (2008), «Evidencias sobre la eficacia de los corredores ecológicos: ¿Solucionan la problemática de fragmentación de hábitats», *Observatorio Medioambiental*, 11, p. 171-183.
- MARCO MOLINA, Juan Antonio (2005), «Los humedales costeros del sur de Alicante: Perspectiva Evolutiva», en VERA REBOLLO, J. Fernando (ed.), *Jornadas del Bicentenario de Torreveija 1803-2003*, Universitat d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, 2005, p. 33-54.
- VERA REBOLLO, J. Fernando (2005), «Valoración ambiental y principios para la ordenación del espacio costero valenciano», en VERA REBOLLO, J. Fernando (ed.), *Jornadas del Bicentenario de Torreveija 1803-2003*, Universitat d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, 2005, p. 9-32.